

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

ЛЕПШІ НАТАЛІЯ ЯРОСЛАВІВНА

УДК 340.132.6

**АКТИ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА:
ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних та правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2014

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент
Настасяк Ірина Юрївна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
доцент кафедри теорії та філософії права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Пархоменко Наталія Миколаївна,
Інститут держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
вчений секретар

кандидат юридичних наук, доцент
Подорожна Тетяна Станіславівна,
Подільський державний
аграрно-технічний університет,
доцент кафедри економічної теорії і права

Захист відбудеться «7» червня 2014 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.03 у Львівському національному університеті імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 17)

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. Драгоманова, 5)

Автореферат розісланий «30» квітня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. О. Семків

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Проблема тлумачення була і є однією з центральних у теорії права. Мистецтво тлумачення правових норм становить сутність юриспруденції й основу професійної підготовки юристів. Ані правотворчість, ані реалізація, ані систематизація нормативно-правових актів не є можливі без фахової інтерпретаційної діяльності.

Ефективне функціонування правової системи суспільства, вдосконалення інтерпретаційної практики, зміцнення законності та правопорядку в суспільстві багато в чому залежать саме від знання сутності і функціональної ролі інтерпретаційних актів як основного засобу встановлення змісту і форми правових явищ. Необхідність вивчення природи актів тлумачення норм права полягає в тому, що саме в них закріплюються та виражаються зовні основні елементи змісту і процедурно-процесуальні форми правотлумачної діяльності. З огляду на це виникла потреба розробити принципово нове комплексне теоретично обґрунтоване й емпірично апробоване вчення про акти тлумачення норм права як особливий та ефективний засіб вирішення юридичних конфліктів у правотворчості і правозастосуванні. Отже, проблема розуміння актів тлумачення норм права наразі набуває загальнотеоретичної та прикладної зумовленості.

Характеризуючи стан наукової розробки проблеми актів тлумачення норм права у сучасній вітчизняній теоретико-правовій думці, доцільно виділити низку досліджень, у яких висвітлено різні аспекти означеної проблематики. Це праці Ю. Власова, В. Гончарова, Ж. Дзейко, А. Зайця, О. Капліної, Т. Коломоєць, А. Кордун, Б. Малишева, Л. Матвєєвої, Д. Михайловича, Л. Луць, І. Настасяк, Н. Пархоменко, П. Рабіновича, Ю. Тодики, Л. Чулінди, З. Юдіна. У контексті вибраної проблематики з-поміж новітніх наукових доробків заслуговує на увагу робота А. Зубенко, у якій автор розглядає закономірності актів тлумачення норм права в системі правових актів.

Утім, попри наявність досліджень проблеми актів тлумачення норм права, потрібно вказати на низку положень, які спричиняють невідповідність рівня її розробки потребам сучасної юридичної теорії і практики. Зокрема, у сучасній теорії держави і права актуалізуються питання щодо переосмислення ознак, видів, функцій, структури та дії (у часі, просторі та за колом осіб) інтерпретаційних актів, їх співвідношення з правовими актами. Адекватне розуміння природи актів тлумачення норм права має вагоме значення для оптимального розподілу ресурсів юридичної практики задля вирішення найважливіших завдань, які стоять перед українським суспільством.

Викладені вище обставини дають змогу стверджувати про актуальність теми дисертації, зокрема питань, пов'язаних з юридичною природою актів тлумачення норм права, а також із визначенням необхідності розробки питань, пов'язаних з місцем та роллю цих актів у правовій діяльності й регулюванні суспільних відносин.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано в контексті наукових досліджень Львівського державного університету внутрішніх справ за напрямками:

«Проблеми реформування правової системи України» (державний реєстраційний номер 0112U007492), «Держава і право: філософсько-правовий та теоретико-історичний виміри» (державний реєстраційний номер 0113U002433).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи – комплексно на загальнотеоретичному та прикладному рівнях проаналізувати юридичну природу актів тлумачення норм права та окреслити можливості подальшого використання отриманих наукових результатів у практичній діяльності.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі *завдання*:

- визначити методологічні засади дослідження теорії тлумачення норм права;
- здійснити загальнотеоретичну характеристику тлумачення норм права;
- проаналізувати зміст, ознаки та функції актів тлумачення норм права;
- розкрити структуру актів тлумачення норм права;
- охарактеризувати види актів тлумачення норм права;
- дослідити процес оприлюднення актів тлумачення норм права;
- виявити особливості дії актів тлумачення норм права в часі, просторі та за колом осіб;
- розкрити місце і роль актів тлумачення норм права у правовій діяльності та регулюванні суспільних відносин;
- виокремити та проаналізувати чинники, що зумовлюють необхідність актів тлумачення норм права в сучасній Українській державі;
- висвітлити проблемні аспекти забезпечення ефективності актів тлумачення норм права.

Об'єкт дослідження – процес тлумачення норм права і пов'язані з ним суспільні відносини.

Предмет дослідження – загальнотеоретичні та прикладні особливості актів тлумачення норм права.

Методи дослідження. Задля забезпечення об'єктивності, всебічності і повноти дослідження, а також для отримання науково обґрунтованих і достовірних результатів у дисертації використано систему загальнонаукових та конкретно-наукових методів пізнання, зокрема: метод філософської герменевтики, що інтегрує знання про тлумачення – юридичні, логічні, лінгвістичні, психологічні, історичні, соціально-політичні тощо (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, розділ 3); діалектичний метод, виявом якого є всебічне дослідження тлумачення норм права, його взаємозв'язку з іншими правовими явищами: правотворчістю, правозастосуванням, правореалізацією (підрозділи 1.2, 2.1, 4.1); системний метод, за допомогою якого встановлено взаємозв'язок одного акта тлумачення з іншими, близькими йому за змістом, а також з правовим актом, який тлумачиться (розділи 2, 3); структурний аналіз, на основі якого розкрито внутрішню будову актів тлумачення норм права (підрозділ 2.2); функціональний метод, що передбачає вивчення функцій різних видів інтерпретаційних актів (підрозділ 2.1); порівняльний метод, котрий використано для з'ясування

спільного й відмінного між видами інтерпретаційних актів у межах офіційного або неофіційного тлумачення норм права, шляхом їх порівняння, розрізнення за відповідною ознакою або властивістю (підрозділи 2.1, 2.3); цільовий метод, за допомогою якого з'ясовано мету і завдання акта тлумачення норм права (підрозділ 2.1, розділ 4); метод класифікації, який застосовано, зокрема, для здійснення видової характеристики актів тлумачення норм права (підрозділ 2.3); метод документального аналізу, що дав змогу окреслити напрямки удосконалення теоретичних засад і практики тлумачення норм права; метод узагальнення використано для формулювання прикінцевих положень проведеного дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні досліджень, у якому комплексно на загальнотеоретичному та прикладному рівнях досліджено юридичну природу актів офіційного і неофіційного тлумачення норм права.

У дисертації запропоновано низку положень, з яких одні є новими, інші – містять елементи наукової новизни. Зокрема,

уперше:

– всебічно досліджено структуру актів офіційного та неофіційного тлумачення норм права, під якою пропоновано розуміти їхню будову, тобто розташування основних елементів і зв'язків, які забезпечують збереження їхніх (актів) необхідних властивостей і функцій при впливі на них різноманітних внутрішніх і зовнішніх, об'єктивних і суб'єктивних чинників правової дійсності;

– виявлено та схарактеризовано особливості процесу оприлюднення актів тлумачення норм права;

– комплексно проаналізовано дію актів тлумачення норм права в часі, просторі та за колом осіб з докладним висвітленням найбільш дискусійних теоретичних і практичних аспектів проблеми;

– на дисертаційному рівні розглянуто питання забезпечення ефективності актів тлумачення норм права, з огляду не лише на їхню формальну (юридичну) ефективність, а й на економічність, корисність, істинність, соціальну цінність та інші характеристики;

удосконалено:

– методологію наукового дослідження тлумачення норм права задля повного та аргументованого висвітлення вибраної проблематики;

– наукове трактування змісту і юридичних властивостей актів тлумачення норм права, з огляду на це запропоновано оновлену дефініцію поняття «акт тлумачення норм права» – це результат інтелектуально-вольової діяльності суб'єкта тлумачення, спрямований на роз'яснення дійсного змісту норми права третім особам задля забезпечення єдності у правильному розумінні і реалізації чинних норм права;

– положення щодо сутності функцій актів тлумачення норм права. Визначено, що це відносно відокремлені напрямки однорідного прогресивного впливу актів тлумачення на свідомість і поведінку людей, у яких виявляється їхня природа і відображається загальносоціальна і спеціально-юридична роль у правовому регулюванні суспільних відносин;

– видову характеристику актів тлумачення норм права, в основу якої покладено їх поділ на акти офіційного та неофіційного тлумачення;

набули подальшого розвитку:

– науковий підхід щодо розуміння змісту тлумачення норм права як встановлення (з'ясування, роз'яснення) їх дійсного змісту, що спрямовано на розкриття вираженої в них волі законодавця задля забезпечення єдності у правильному розумінні і реалізації чинних норм права;

– положення щодо місця і ролі актів тлумачення в різних видах правової діяльності, а також у регулюванні суспільних відносин;

– уявлення про чинники, що зумовлюють необхідність актів тлумачення норм права, зокрема в умовах розвитку сучасної Української держави.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розв'язанні важливої для української теоретико-правової науки проблеми, що становить науково-теоретичний і практичний інтерес. Зокрема, сформульовані в дисертації положення та висновки можуть бути використані у:

– *науково-дослідницькій сфері* – для подальшого дослідження загальних і спеціальних питань правотлумачної діяльності;

– *правотворчій сфері* – для вдосконалення законодавства, що регламентує інтерпретаційну діяльність;

– *правозастосовній діяльності* – для забезпечення уніфікованого і правильного розуміння законів, а отже, гарантування законності прийнятих на практиці рішень;

– *навчальному процесі* – положення та висновки дисертації можуть бути впроваджені в процес викладання курсів «Теорія держави і права», «Проблеми теорії держави і права», «Тлумачення правових норм», використані при підготовці науково-методичних посібників, текстів лекцій, а також у науково-дослідній роботі студентів.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею. Запропоновані в роботі висновки та положення сформульовано на основі особистих досліджень. У разі використання матеріалів інших дослідників зроблено відповідні покликання.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації, теоретичні та практичні висновки, результати дослідження були обговорені та одержали схвалення на засіданнях кафедри теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ. Найважливіші висновки дослідження були апробовані на науково-практичних заходах: Звітній науковій конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів «Проблеми правової реформи та розбудови

громадянського суспільства в Україні» (м. Львів, 28 вересня 2012 р.); Науково-практичному семінарі «Забезпечення органами внутрішніх справ європейських стандартів прав людини у своїй діяльності» (м. Львів, 7 грудня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Эффективность государства и права: современный взгляд» (м. Москва, 28 грудня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми адаптації нації національного законодавства України до світових стандартів правового регулювання» (м. Донецьк, грудень 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції (м. Краків, 29/01/2013–31/01/2013); Міжнародній науково-практичній конференції «Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні» (м. Одеса, 1–2 березня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин» (м. Харків, 2–3 березня 2013 р.); Звітній науковій конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (м. Львів, 27 вересня 2013 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, сформульовані в дисертації, викладено в 13 публікаціях, з яких 4 – наукові статті у фахових виданнях України та 1 – наукова стаття у фаховому виданні Росії.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 214 сторінок, з них 187 сторінок – основний текст і 27 – список використаних джерел (311 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації; визначено її зв'язок з науковими планами та програмами, мету і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію основних положень дослідження, його структуру та обсяг.

Розділ 1 «Основні положення теорії тлумачення норм права» містить два підрозділи, у яких досліджено базові терміни дисертації, опрацьовано методологічний інструментарій, необхідний для повного й адекватного висвітлення вибраної теми; запропоновано загальнотеоретичну характеристику тлумачення норм права.

У *підрозділі 1.1 «Теоретико-методологічні засади дослідження»* констатовано, що необхідність вивчення особливостей тлумачення норм права підтверджена і науковим досвідом, і юридичною практикою. На підставі аналізу основних категорій дослідження – «тлумачення» та «інтерпретація» – обґрунтовано можливість їх ототожнення.

Проаналізовано витоки формування методології дослідження тлумачення норм права, а також відповідну систему загальнонаукових та конкретно-наукових методів, вибір яких зумовлений

сформульованими в роботі метою і завданнями. Вказано, що методологія дослідження актів тлумачення норм права – це система наукових підходів, принципів, методів, прийомів і способів пізнання та об'єктивної оцінки юридичної природи актів тлумачення норм права.

У підрозділі 1.2 «*Наукове розуміння тлумачення норм права*» досліджено вихідні засади загальної теорії тлумачення норм права.

Систематизовано позиції вітчизняних та зарубіжних науковців щодо усвідомлення змісту та особливостей тлумачення норм права. Виявлено, що у правовій доктрині немає єдиного підходу до розуміння тлумачення норм права, що можна пояснити складною, багатоаспектною природою цього явища.

Висловлено авторську позицію щодо трактування найбільш дискусійних аспектів досліджуваної проблеми, зокрема сутності та співвідношення з'ясування і роз'яснення як складових процесу тлумачення норм права, а також особливостей об'єкта, суб'єкта, мети і функцій тлумачення.

Приділено увагу принципам тлумачення норм права, які визначено як основні вимоги до тлумачення та його результатів. Виділено та проаналізовано найвагоміші принципи тлумачення, як-от: справедливості, гуманізму, добросовісності, пропорційності, правової визначеності, законності, обґрунтованості, доцільності, розумності, своєчасності.

Розділ 2 «Юридична природа актів тлумачення норм права» охоплює три підрозділи, у яких досліджено поняття, ознаки, функції, структуру та види актів тлумачення норм права.

У підрозділі 2.1 «*Поняття, ознаки та функції актів тлумачення норм права*» запропоновано сутнісну характеристику актів офіційного та неофіційного тлумачення.

Для з'ясування змісту актів тлумачення норм права у дисертації виділено та проаналізовано їхні основні ознаки. На підставі цього запропоновано адаптоване до особливостей офіційного та неофіційного тлумачення інтегративне визначення поняття «акт тлумачення норм права» – це результат інтелектуально-вольової діяльності суб'єкта тлумачення, спрямований на роз'яснення дійсного змісту норми права третім особам задля забезпечення єдності у правильному розумінні і реалізації чинних норм права.

Функції актів тлумачення норм права визначено як відносно відокремлені напрямки однорідного прогресивного впливу актів тлумачення норм права на свідомість і поведінку людей, у яких виявляється їх природа, відображається загальносоціальна і спеціально-юридична роль у правовому регулюванні суспільних відносин. Виокремлено та схарактеризовано специфічні функції актів офіційного та неофіційного тлумачення норм права, як-от: пізнавальна функція, функція підвищення рівня правової культури, функція конкретизації, пояснювально-роз'яснювальна функція, функція забезпечення єдності законності, функція заперечення довільного застосування нормативних приписів, функція сигналізування про наявні недоліки в нормативно-правових актах,

правозабезпечувальна функція, функція обґрунтованості акта тлумачення (мотивувальна), компенсаційна функція, регулятивна функція, охоронна функція, прогностична функція, контрольна функція.

У підрозділі 2.2 «*Структура актів тлумачення норм права*» розглянуто проблему внутрішньої будови актів офіційного та неофіційного тлумачення норм права і зауважено, що її розв'язання має важливе практичне значення. Розуміння особливостей структури актів тлумачення норм права збагачує фахівців знаннями, що дають змогу забезпечити правильність та ефективність інтерпретаційної діяльності.

У роботі проаналізовано генетичну, функціональну, горизонтальну і вертикальну, тимчасову, просторову, стохастичну та інші різновиди структури актів тлумачення норм права.

Доведено, що акти офіційного та неофіційного тлумачення повинні мати визначені реквізити, які відображають їхню юридичну природу, сферу дії. Визначено, що наявність в акті тлумачення норм права тих чи інших структурних елементів залежить від різних об'єктивних і суб'єктивних чинників, які впливають на весь процес інтерпретаційної діяльності.

У підрозділі 2.3 «*Видова характеристика актів тлумачення норм права*» обґрунтовано підстави групування актів тлумачення норм права, проаналізовано наукові підходи щодо розуміння цього питання.

Вказано, що здійснювати поділ інтерпретаційних актів на види потрібно з уваги на їх найзагальніші ознаки. Зокрема, на підставі сукупної характеристики за суб'єктами і юридичними наслідками докладно розглянуто акти офіційного та неофіційного тлумачення норм права. Зазначено, що офіційні акти тлумачення за ступенем конкретизації поділяються на нормативні (загальні) та казуальні; залежно від повноважень суб'єктів щодо тлумачення – на автентичні та легальні (делеговані). Зважаючи на статус суб'єктів тлумачення, виявлено особливості актів судового та адміністративного тлумачення. З-поміж видів актів неофіційного тлумачення норм права проаналізовано, зокрема, особливості актів компетентного (професійного) тлумачення, актів доктринального (наукового) тлумачення та актів повсякденного (буденного) тлумачення норм права.

Запропоновано оновлений підхід до розуміння інших видів актів офіційного та неофіційного тлумачення норм права, згрупованих за різними критеріями, зокрема, за: повноваженням та правовим статусом суб'єкта тлумачення; обсягом тлумачення; юридичною формою акта тлумачення; предметом правового регулювання; галузевою належністю інтерпретованої норми; сферою дії та юридичною силою актів тлумачення тощо.

Розділ 3 «Дія актів тлумачення норм права» містить чотири підрозділи.

У підрозділі 3.1 «*Оприлюднення актів тлумачення норм права*» констатовано відсутність наукових досліджень, присвячених цій проблематиці.

Вказано, що під оприлюдненням (обнародуванням) акта тлумачення норм права варто розуміти доведення його тексту до загального відома різними (офіційними та неофіційними) способами, як-от: спеціальні друковані видання, засоби масової інформації, офіційні веб-сайти відповідних державних органів, оголошення акта зацікавленим суб'єктам тощо. Наголошено на не обхідності диференціації офіційного та неофіційного оприлюднення актів тлумачення норм права задля уникнення зловживань у правореалізаційній сфері.

Приділено увагу закономірностям оприлюднення актів тлумачення норм права різними державними органами. Пояснено також особливості оприлюднення інтерпретаційних актів з обмеженим доступом.

У підрозділі 3.2 «Дія актів тлумачення норм права в часі» розглянуто особливості та закономірності темпоральної дії актів офіційного та неофіційного тлумачення.

Встановлено, що інтерпретаційні акти мають зворотну силу (між прийняттям нормативного акта, який підлягає тлумаченню, і самого інтерпретаційного акта існує певний часовий проміжок), межі якої визначаються моментом набуття чинності нормативним актом, що підлягає тлумаченню. Ця особливість відрізняє акти тлумачення норм права від нормативних правових актів, які не можуть мати зворотної дії, крім випадків, коли це прямо передбачено законом та відповідає принципам права.

Зазначено, що в усіх випадках втрата чинності інтерпретаційним актом відбувається після того, як відповідний нормативно-правовий акт фактично вичерпав себе; орган, який його видав, дійшов висновку, що немає потреби в регулюванні конкретних суспільних відносин. При цьому не потрібно приймати спеціальний акт про зупинення або відновлення дії інтерпретаційного акта.

Вказано, що питання про дію актів тлумачення в часі має не тільки важливе наукове, а й практичне значення, дозволяючи вносити ясність і чіткість у правове регулювання суспільних відносин, забезпечення прав і свобод людей, їх колективів та організацій, сприяти підвищенню якості й ефективності інтерпретаційного та інших різновидів юридичної практики.

У підрозділі 3.3 «Дія актів тлумачення норм права у просторі» визначено, що просторова (територіальна) чинність актів тлумачення норм права характеризується обсягом простору, у межах якого на відповідних суб'єктів права поширюється формальна обов'язковість інтерпретованих нормативно-правових актів. Задля забезпечення точності викладення інформації пояснено зміст та властивості низки понять, з-поміж яких: «простір», «правовий простір», «територія», «екстериторіальність» тощо.

Зауважено, що дія актів тлумачення норм права у просторі відбувається відповідно до територіальних та екстериторіальних принципів права.

Обґрунтовано, що межі дії актів офіційного та неофіційного тлумачення норм права у просторі зумовлені такими обставинами: по-перше, територіальною дією відповідних нормативно-

правових актів; по-друге, місцем і роллю суб'єктів тлумачення в системі державних органів; по-третє, компетенцією відповідних суб'єктів інтерпретаційної діяльності.

У підрозділі 3.4 «Дія актів тлумачення норм права за колом осіб» проаналізовано важливий компонент чинності актів тлумачення, який попри свою теоретичну та практичну значущість не отримав належного висвітлення в науковій літературі.

Встановлено, що дія актів офіційного та неофіційного тлумачення за колом осіб значною мірою визначається чинністю таких актів у часі та їх чинністю у просторі: адже будь-який суб'єкт не може не перебувати на території (де поширюється або ж не поширюється чинність акта) і не діяти в певному часі (на який також поширюється чи не поширюється чинність акта). Однак зауважено, що чинність акта тлумачення за колом суб'єктів не збігається повністю та не ототожнюється з двома попередніми виявами його чинності.

Дія актів тлумачення норм права за колом осіб визначається тим, на яких саме суб'єктів права поширюється формальна обов'язковість юридичних норм, зміст яких пояснено в інтерпретаційних актах. Проте наголошено, що дія інтерпретаційних актів за колом осіб залежить від того, які перед нами акти тлумачення: загальні (нормативно-інтерпретаційні) чи індивідуальні (казуальні).

Водночас аргументовано, що акт тлумачення поширює свою дію на більше коло осіб, аніж це зазначено в самих актах. Так звана непряма форма визнання кола осіб в акті офіційного тлумачення не завжди є прийнятною, якщо врахувати, що метою цих актів є усунути всі неточності, суперечності в інтерпретаційних приписах. Тому перевагу потрібно віддавати такому викладу тексту акта офіційного тлумачення, який прямо і чітко визначав би коло адресатів. Пряма вказівка в акті тлумачення на перелік осіб, що підпадають під його дію, визнана більш виправданою, ніж непряма.

Розділ 4 «Прикладні аспекти дослідження актів тлумачення норм права» складається з трьох підрозділів, які сукупно розкривають практичне значення інтерпретаційних актів.

У підрозділі 4.1 «Місце та роль актів тлумачення норм права у правовій діяльності та регулюванні суспільних відносин» проаналізовано вплив актів офіційного та неофіційного тлумачення на функціонування різних сфер суспільного та державно-правового життя.

Зазначено, що тлумачення правової норми є цілісним процесом, який супроводжує правотворчість і правореалізацію, а також систематизацію нормативно-правових актів. Залежно від виду правової діяльності його вплив має прямий чи опосередкований характер. Зокрема, у правотворчій діяльності акти тлумачення сприяють суб'єктові в розробці і прийнятті таких норм права, які ефективно врегульовують суспільні відносини. Для цього тлумачать норми права, їх проекти, зміни і доповнення до них, інші правові джерела на стадіях розробки і прийняття норм.

Акцентовано, що тлумачення в правозастосовному процесі відіграє особливу роль: воно повинно не тільки робити зрозумілими положення норм права, а й неминуче приводити до

правильного вирішення юридичних справ. Щоб правозастосування мало уніфікований і прозорий характер, пропонується запровадити не тільки обов'язкове розуміння юридичних норм у тому значенні, яке їм надає орган офіційного тлумачення, а й можливість контролю за виконанням і відповідальність за невиконання положень інтерпретаційних актів.

Встановлено, що не менш вагому роль відіграють акти тлумачення норм права у процесі систематизації – кожна форма систематизації правових норм вимагає тлумачення дійсного змісту правових норм та їх системних зв'язків. Для того щоб з усього масиву правового матеріалу вибрати і підготувати для систематизації потрібні норми, важливо насамперед з'ясувати їх дійсний зміст, внаслідок чого виникають інтерпретаційні акти.

Зауважено, що належний рівень правового регулювання забезпечується якістю актів офіційного та неофіційного тлумачення норм права, а також ефективністю діяльності щодо застосування інтерпретаційних актів.

У підрозділі 4.2 «Чинники, що зумовлюють необхідність актів тлумачення норм права в сучасній Українській державі» констатовано, що об'єктивні причини інтересу до проблеми актів тлумачення правових норм – це глобальні зміни у сфері формування нормативно-правової бази, що вимагає принципово нових видів, форм, способів, прийомів і методів тлумачення. Зміна системи правотворчих органів, зміна масштабів, конструкції та «швидкості» правотворчості неминує спричиняють і модифікацію сутності актів тлумачення норм права.

Встановлено, що необхідність актів тлумачення норм права зумовлена низкою взаємопов'язаних чинників. Виділено та проаналізовано найвагоміші з-поміж них: абстрактну (загальну) форму викладення норми права, її невідповідність конкретним, фактичним обставинам життя; системність викладення норм права, що потребує розкриття обсягу змісту норми права, зважаючи на зв'язок з нормами, закріпленими в приписах цього ж нормативного акта чи інших актів; складність та невизначеність термінів, які виражають спеціальні юридичні поняття; прогалини і колізії в нормативно-правових актах; зміни в розвитку суспільних відносин, коли затребуваною стає вимога з'ясувати волю законодавця не на момент видання норми права, а відповідно до сучасних умов.

Наголошено, що аналіз цих чинників дає змогу виявити основні перспективні напрямки розвитку і вдосконалення правової системи на сучасному етапі, адже тлумачення норм права є необхідною передумовою правильної реалізації права, підвищення ефективності правового регулювання суспільних відносин.

У підрозділі 4.3 «Проблеми забезпечення ефективності актів тлумачення норм права» визначено, що ефективність тлумачення правових норм – важлива властивість цієї особливої форми юридичної діяльності.

Зазначено, що у вирішенні завдань підвищення ефективності актів офіційного та неофіційного тлумачення важлива роль належить правовій науці. Саме вона зобов'язана озброїти творців правових актів та інтерпретаторів норм права конкретними рекомендаціями щодо раціональних шляхів організації тлумачення, методів поліпшення всіх його видів та форм.

Зроблено висновок про те, що варто досліджувати ефективність актів тлумачення і результати повідомляти суб'єктам тлумачення, робити їх надбанням громадськості і публічно обговорювати. Необхідно узагальнювати і позитивну практику тлумачення, і негативну. Активну участь у тлумаченні правових норм мають брати фахівці – вчені-юристи і практики. Форми їхньої участі у цій діяльності можуть бути різні – науковий висновок, наукова експертиза, правові рекомендації, розробка канонів тлумачення, розробка уніфікованих правових термінів і легальних дефініцій, складання проекту норми-роз'яснення. Це все стане реальністю, якщо діяльність із тлумачення правових норм буде нормативно врегульована.

Наголошено, що при комплексній оцінці ефективності інтерпретаційного акта та його наслідків, звичайно ж, потрібно вивчати не тільки його формальну (юридичну) ефективність, а й економічність, корисність, істинність, соціальну цінність та інші характеристики акта, що, без сумніву, сприятиме підвищенню рівня правового регулювання суспільних відносин.

ВИСНОВКИ

Розроблені наукові положення й одержані результати сукупно сприяли вирішенню актуального наукового завдання – комплексно на загальнотеоретичному та прикладному рівнях проаналізувати юридичну природу актів тлумачення норм права та окреслити можливості подальшого використання отриманих наукових результатів у практичній діяльності. На основі виконаного дослідження сформульовано низку висновків та рекомендацій.

1. Констатовано, що в юридичній науці немає узагальненого підходу до розуміння проблеми актів тлумачення норм права, що й зумовлює необхідність її дослідження. Пріоритетними на сьогодні є три аспекти: 1) вивчення сучасного розуміння юридичної природи актів тлумачення норм права з погляду їх правотворчих і правозастосовних особливостей; 2) вивчення окремих різновидів актів офіційного та неофіційного тлумачення норм права; 3) вивчення ступеня допустимості закріплення деяких видів інтерпретаційної правотворчості як джерела права в національній правовій системі.

Зважаючи на те, що акти тлумачення є досить складним предметом дослідження, достовірність результатів здійсненої наукової розвідки забезпечено за допомогою комплексного підходу з використанням загальнонаукових та конкретно-наукових методів пізнання, що дало змогу всебічно розкрити зміст та особливості досліджуваного явища.

2. Напрацювання в царині вибраної проблематики дозволяють зробити висновок, що тлумачення є дієвим засобом адекватного пізнання змісту норм права. Не претендуючи на довершеність та пріоритетність, запропоновано оновлене трактування поняття тлумачення

правових норм – встановлення (з'ясування, роз'яснення) дійсного змісту норм права, що спрямоване на розкриття вираженої в них волі законодавця з метою забезпечення єдності у правильному розумінні і реалізації чинних норм права.

Акцентовано, що науково обґрунтоване розуміння сутності тлумачення, його основних принципів дозволяє правильно усвідомлювати зміст норм права, забезпечує їхню ефективну реалізацію, зміцнює законність та правопорядок, стає вагомим чинником розвитку правової системи держави.

3. Запропоноване в роботі інтегративне визначення поняття акта тлумачення норм права конкретизовано шляхом виділення основних сутнісних його ознак: 1) інтерпретаційні акти не змінюють норм права і не створюють нових, а лише допомагають зрозуміти зміст наявних та діють в єдності з нормативними актами, які тлумачаться; 2) акти офіційного тлумачення норм права наділені юридичною силою та формальною обов'язковістю, акти ж неофіційного тлумачення, попри відсутність згаданих характеристик, часто розглядаються як доктринальна основа правової політики держави, правотворчої діяльності державних органів; 3) актам офіційного тлумачення норм права властива ієрархічність; 4) інтерпретаційні акти характеризуються письмовою або усною формою вираження; 5) акти офіційного тлумачення мають спільні риси з правовими актами, що дає підстави деяким ученим відносити їх до системи правових актів, однак це не стосується актів неофіційного тлумачення; 6) акти офіційного тлумачення можуть приймати лише правотворчі або спеціально уповноважені суб'єкти, акти неофіційного тлумачення – не уповноважені на це державою суб'єкти; 7) сфера дії правотлумачних актів зумовлена сферою дії витлумачених норм, однак не може бути ширшою за неї.

Задля всебічної загальнотеоретичної характеристики предмета дослідження виділено і проаналізовано специфічні функції актів офіційного та неофіційного тлумачення норм права. Встановлено, що кожна функція інтерпретаційних актів, синтезуючи багатоманітність однопорядкових напрямків впливу, складається з певних підфункцій. Якщо функція – це найбільш загальний напрямок впливу, у якому виражаються природа, соціальна роль і призначення актів тлумачення права в тих чи інших сферах життєдіяльності, то підфункції позначають у межах конкретного напрямку специфічні форми впливу на свідомість і поведінку людей, їх об'єднань та різних організацій. Наприклад, у межах регулятивної функції актів тлумачення права можна виділити орієнтаційну, реєстраційну та інші підфункції, а в межах охоронної функції – превентивну, забезпечувальну тощо.

4. Визнано, що складність, багатоаспектність актів тлумачення норм права, а також множинність підходів до розуміння їх сутності зумовили фрагментарність у науковому аналізі структури цього явища. Саме тому досі немає однозначного підходу до розуміння структури актів офіційного та неофіційного тлумачення норм права ні в закордонній, ані у вітчизняній літературі.

Обґрунтовано, що під структурою акта тлумачення норм права доцільно розуміти його будову, тобто розташування основних елементів і зв'язків, які забезпечують збереження його (акта) необхідних властивостей і функцій при впливі на нього різноманітних внутрішніх і зовнішніх, об'єктивних і суб'єктивних чинників правової дійсності.

5. Зауважено, що аналіз практики тлумачення дав змогу, взявши за основу поділ актів тлумачення норм права на акти офіційного та неофіційного тлумачення, згрупувати (за різними критеріями) та схарактеризувати види інтерпретаційних актів. Видова характеристика актів тлумачення проведена за низкою підстав, як-от: повноваження та правовий статус суб'єкта тлумачення; обсяг тлумачення; юридична форма акта тлумачення; предмет правового регулювання; галузева належність інтерпретованої норми; сфера дії актів тлумачення тощо. Наголошено, що різні види актів тлумачення об'єднує те, що вони не мають на меті створення нових правових норм, їхнє завдання – логічний розвиток, уточнення і конкретизація чинного права задля його ефективної реалізації.

Вказано, що детальний аналіз видів актів тлумачення має вагоме теоретичне і практичне значення, оскільки сприяє повному та всебічному розкриттю їх змісту, пізнанню їхніх особливостей, а також пошуку дієвих заходів щодо їхнього вдосконалення.

6. Встановлено, що оприлюднення актів тлумачення норм права має на меті довести до відома всіх зацікавлених громадян і посадових осіб зміст і форму ухвалених рішень, що, безумовно, відіграє істотну роль для ефективної реалізації нормативних приписів, підвищення рівня правосвідомості та правової культури суб'єктів права, якості й ефективності правового регулювання суспільних відносин; зміцнення законності та стабільності правопорядку в суспільстві.

Зазначено, що акти офіційного та неофіційного тлумачення, що потребують термінового і широкого оприлюднення, разом з опублікуванням в офіційних виданнях можуть бути оприлюднені по радіо і телебаченню, а також в Інтернеті. Акти тлумачення норм права, які не мають загального значення, підлягають розсилці певному колу осіб, органів та організацій. Акти нормативного тлумачення можуть бути опубліковані в інших (окрім офіційних) друкованих виданнях, опубліковані у вигляді окремого видання, передані каналами зв'язку тощо.

7. Відзначено, що дію акта тлумачення в часі можна розглядати як регулювання суспільних відносин розтлумаченим нормативно-правовим актом з урахуванням інтерпретаційних положень відповідного акта тлумачення у визначений період часу.

Наголошено, що інтерпретаційні акти мають зворотню дію, тому момент набуття ними чинності не має такого принципового значення, як момент набуття чинності закону. На підставі аналізу наявних наукових підходів до розуміння природи актів тлумачення норм права доведено, що акти тлумачення здебільшого діють у часі за загальними правилами дії нормативних правових актів,

однак питання їх зворотної сили має бути врегульоване нормативно, оскільки правових приписів щодо окресленого питання чинне законодавство України не містить.

Що стосується припинення дії акта тлумачення, то зазначено, що він перестає діяти разом із відповідним нормативно-правовим актом. Призупинення або відновлення дії нормативного акта спричиняє відповідно призупинення або поновлення акта тлумачення норми права. У разі припинення дії нормативного акта шляхом його скасування, фактичної заміни, закінчення терміну дії акт його тлумачення й надалі діє, якщо в новому нормативному акті містяться аналогічні норми. Із припиненням дії нормативного правового акта шляхом визнання його нечинним у судовому порядку відповідні положення акта його тлумачення припиняють діяти з того ж моменту, що й відповідний нормативний акт. Акт тлумачення може бути змінений або скасований, навіть якщо інтерпретований нормативний правовий акт не змінюється. При цьому акт тлумачення в новій редакції має зворотну силу.

8. Аналіз теоретичних джерел і матеріалів інтерпретаційної та інших різновидів юридичної практики дав підстави стверджувати, що було б доцільно безпосередньо в актах тлумачення норм права вказувати просторові межі їхньої дії. Це сприяло б зрозумілості та чіткості правового регулювання, зміцненню законності та правопорядку в суспільстві.

Вказано, що загалом просторові межі дії інтерпретаційних актів визначаються відповідними межами правової норми, що тлумачиться. Як носії прецеденту тлумачення, інтерпретаційні акти можуть бути використані і за межами їх безпосередньої територіальної сфери дії. Окрім того, якщо виникає потреба звернутися до законодавства іноземної держави, то воно повинно застосовуватися відповідно до тих тлумачень, які мають місце в державі, котра безпосередньо прийняла нормативно-правовий акт.

9. Доведено, що дія актів тлумачення за колом осіб залежить не тільки від загальної або індивідуальної їх природи, а й від суб'єктів та учасників правороз'яснювальних дій та операцій, засобів і способів їх здійснення, об'єктів і результатів інтерпретації, типів (видів і підвидів) юридичної практики (правотворчої або правозастосовної, інтерпретаційної, судової або прокурорської, слідчої тощо) і сфер суспільного життя (економічної, соціальної, культурної тощо), які обслуговують акти тлумачення. Також досить часто дія інтерпретаційних актів за колом осіб пов'язана з їх предметною і територіальною сферою здійснення, дією в часі і багатьма іншими обставинами. Сфера їх дії фактично збігається зі сферою дії відповідної норми права. Щоправда, іноді акти тлумачення формально обов'язкові тільки для окремих державних органів (наприклад, постанови Пленуму Верховного Суду України адресуються судам нижчих інстанцій), але на їх роз'яснення орієнтуються й інші суб'єкти, що реалізують норму, яка підлягає тлумаченню, оскільки вони прагнуть уникнути можливих ускладнень у майбутньому, пов'язаних з оскарженням, переглядом і скасуванням прийнятих на підставі конкретних норм рішень.

10. Відзначено, що правова реформа, яка розгорнулася в Україні, модернізація правової системи, конвергенція правових сімей внаслідок глобалізації призвели не тільки до зміни законодавства в усіх галузях права, а й реконструкції структурних елементів правової системи, появи нових юридичних технологій, форм і джерел права, способів і засобів правового впливу на суспільні відносини. Швидкість і поспішність таких змін, новизна і складність завдань, що стоять перед законодавцем у принципово нових соціально-політичних умовах, неминуче призвели до зниження якості прийнятих законів з погляду їх техніко-юридичної форми і правового змісту, до виникнення колізій і прогалин у законодавчому матеріалі. Наслідком цього стало зростання ролі правозастосовної діяльності, у котрій найважливішим є досвід кваліфікованого та науково обґрунтованого тлумачення норм права як необхідної складової частини правового регулювання в сучасному суспільстві.

Доведено, що дослідження актів тлумачення норм права є складником загальної проблеми вдосконалення законодавства та підвищення ефективності його реалізації. Функція контролю та нагляду, здійснювана компетентними органами за допомогою офіційних роз'яснень змісту і порядку застосування правових норм, є однією з найважливіших. Заразом інтерпретаційні акти є явищем багатограним, їх можна розглядати з різних сторін: а) як одну з правових форм здійснення державою своїх функцій, зокрема правотворчої; б) як засіб зміцнення законності в діяльності правозастосовних органів; в) як одну із форм правового виховання – правової пропаганди; г) як метод підвищення ефективності правового регулювання тощо. Офіційне роз'яснення змісту законодавства покликане відігравати вагомий роль у вдосконаленні суспільних відносин. Будучи сформульованими в загальнодоступній формі, акти офіційного тлумачення сприяють виробленню в суб'єктів права стійкої позитивної правосвідомості та правової культури. Це, своєю чергою, слугує важливим чинником подальшого зміцнення законності та правопорядку, формування і функціонування правової держави.

11. Встановлено, що необхідність видання та вдосконалення актів тлумачення норм права зумовлена системою взаємопов'язаних і взаємозумовлених чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру.

З'ясовано, що необхідність інтерпретаційних актів визначена також особливістю чинних норм права. Зокрема, норми права мають загальний і абстрактний характер, поширюються на велику кількість суб'єктів і ситуацій. Водночас вони реалізуються в конкретних діях осіб у конкретних випадках. Отже, виникає потреба деталізувати й розкрити зміст норми права, вираженої в загальній та абстрактній формах, і в такий спосіб наблизити його до конкретних дій суб'єкта та ситуацій. Окрім того, норми права мають певну мовно-логічну зовнішню форму, особливості якої також потребують тлумачення. Необхідність тлумачення правових норм зумовлена і їх юридичною формою, тобто застосуванням у нормах права спеціальних юридичних термінів або термінів з інших галузей знань, які не мають аналогів у звичайній мові. Необхідність тлумачення впливає ще й з такої

властивості правових норм, як системність, що потребує розкриття обсягу змісту норми права у зв'язку з нормами, закріпленими в приписах цього ж нормативного акта чи інших актів.

12. У дослідженні доведено, що акти тлумачення входять до різних ланок механізму правового регулювання і виконують функції обслуговування, впливаючи на ефективність чинних правових норм. Акти тлумачення виконують специфічну роль у регулюванні діяльності суб'єктів і суспільних відносин, що виникають на їхній основі. Акти тлумачення норм права обслуговують нормативну основу механізму правового регулювання. Вони виконують складну і відповідальну функцію, використовуючи юридичну техніку для правильного тлумачення норм права. До того ж акти тлумачення норм права доповнюють і збагачують один одного. Акти неофіційного тлумачення, володіючи не юридичною силою, а силою особистого високопрофесійного авторитету, залучаються до актів застосування права, породжуючи відповідні правові відносини.

Акцентовано, що, будучи залученим у єдину систему правових засобів, акт тлумачення забезпечує ефективний правовий вплив на правову свідомість, політичну і правову культуру громадян, переконуючи і спонукаючи їх до конкретних дій учасників правовідносин, відповідно до точного змісту і волі законодавця. Саме акт тлумачення норм права відповідає своєму призначенню, здатен ефективно регулювати суспільні відносини, а отже, виправдовує закладені в ньому суспільні очікування тільки тоді, коли характеризується високою якістю, системністю та узгодженістю з міжнародними правовими стандартами, демократичною і гуманістичною спрямованістю.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Лепіш Н. Я. Особливості класифікації актів тлумачення норм права / Н. Я. Лепіш // Митна справа : науково-аналітичний журнал. – 2012. – № 6 (84). – Ч. 2, кн. 1. – С. 45–52.
2. Лепіш Н. Я. Ознаки інтерпретаційних актів / Н. Я. Лепіш // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. ПРАВО. – 2012. – Вип. 20, ч. 1, т. 1. – С. 46–48.
3. Лепіш Н. Я. Функції актів тлумачення норм права / Н. Я. Лепіш // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Сер. юридична. – Львів : ЛьвДУВС, 2013. – Вип. 2. – С. 486–493.
4. Лепіш Н. Я. Структура актів тлумачення норм права / Н. Я. Лепіш // Публічне право : науково-практичний юридичний журнал. – 2013. – № 2 (10). – С. 307–313.
5. Лепіш Н. Я. Действие актов толкования норм права во времени / Н. Я. Лепіш // Экономика, социология и право: журнал научных публикаций / Науч.-инф. издат. центр «Институт стратегических исследований» ; гл. ред. А. Н. Зотин. – М., 2013. – № 4 (апрель). – С. 144–148.
6. Лепіш Н. Я. Акти неофіційного буденного тлумачення норм права / Н. Я. Лепіш // Забезпечення органами внутрішніх справ європейських стандартів прав людини у своїй діяльності : тези науково-практичного семінару (Львів, 7 грудня 2012 р.). – Львів : ЛьвДУВС, 2012. – С. 184–186.

7. Лепіш Н. Я. Види актів офіційного тлумачення норм права за суб'єктами / Н. Я. Лепіш // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні (Львів, 28 вересня 2012 р.). – Львів : ЛьвДУВС, 2012. – С. 111–115.

8. Лепіш Н. Я. Суб'єкт та учасник інтерпретаційних актів / Н. Я. Лепіш // Эффективность государства и права: современный взгляд : междунар. науч.-практ. конф. (Москва, 28 декабря 2012 г.). – М. : Моск. центр правовых исслед., 2012. – С. 49–51.

9. Лепіш Н. Я. Форма вираження актів тлумачення норм права / Н. Я. Лепіш // Теоретичні та практичні проблеми адаптації нації національного законодавства України до світових стандартів правового регулювання : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Донецьк, грудень 2012 р.). – Донецьк : Дон. ун-т економіки та права, 2012. – С. 173–176.

10. Лепіш Н. Я. Окремі аспекти структури актів тлумачення норм права / Н. Я. Лепіш // Międzynarodowa Naukowo-Praktyczna Konferencja (29.01.2013–31.01.2013). – Krakow, 2013. – С. 48–50.

11. Лепіш Н. Я. Становлення та необхідність тлумачення норм права / Н. Я. Лепіш // Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 2–3 березня 2013 р.). – Х. : ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2013. – С. 15–17.

12. Лепіш Н. Я. Юридична сила та обов'язковість інтерпретаційних актів / Н. Я. Лепіш // Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 1–2 березня 2013 р.). – Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2013. – С. 13–15.

13. Лепіш Н. Я. Юридична природа актів тлумачення норм права / Н. Я. Лепіш // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні : тези доп. та повід. учасн. звіт. наук. конф. ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (27 вересня 2013 р.). – Львів : ЛьвДУВС, 2013. – С. 113–117.

АНОТАЦІЯ

Лепіш Н. Я. Акти тлумачення норм права: питання теорії та практики. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень. – Львівський національний університет імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, Львів, 2014.

У дисертації комплексно на загальнотеоретичному та прикладному рівнях проаналізовано юридичну природу актів тлумачення норм права та окреслено можливості подальшого використання отриманих наукових результатів у правовій діяльності.

Сформульовано методологічні засади дослідження теорії тлумачення норм права. Здійснено загальнотеоретичну характеристику тлумачення норм права. Проаналізовано зміст, ознаки, функції та структуру актів тлумачення норм права. Охарактеризовано види актів тлумачення норм права з виокремленням нових критеріїв класифікації. Досліджено процес оприлюднення актів тлумачення норм права. Виявлено особливості дії актів тлумачення норм права в часі, просторі та за колом осіб. Розкрито місце і роль актів тлумачення норм права у правовій діяльності та регулюванні суспільних відносин. Виокремлено та проаналізовано чинники, що зумовлюють необхідність актів тлумачення норм права в сучасній Українській державі. Висвітлено проблемні аспекти забезпечення ефективності актів тлумачення норм права.

Ключові слова: тлумачення норм права, акти тлумачення норм права, юридична природа актів тлумачення норм права, дія актів тлумачення норм права, необхідність актів тлумачення норм права, ефективність актів тлумачення норм права.

АННОТАЦИЯ

Лепиш Н. Я. Акты толкования норм права: вопросы теории и практики. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права, история политических и правовых учений. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко Министерства образования и науки Украины, Львов, 2014.

В диссертации комплексно на общетеоретическом и прикладном уровнях проанализирована юридическая природа актов толкования норм права и обозначены возможности дальнейшего использования полученных научных результатов в правовой деятельности.

Сформулированы методологические основы исследования теории толкования норм права. Достоверность результатов осуществленной научной разведки обеспечено с помощью комплексного подхода с использованием общенаучных и конкретно-научных методов познания, что позволило всесторонне раскрыть содержание и особенности исследуемого явления.

Осуществлена общетеоретическая характеристика толкования норм права. Не претендуя на совершенство и приоритетность, предложена обновленная трактовка понятия толкования правовых норм – установление (выяснение, разъяснение) действительного содержания норм права, направленное на раскрытие выраженной в них воли законодателя с целью обеспечения единства в правильном понимании и реализации действующих норм права.

Проанализировано содержание, признаки и функции актов толкования норм права. Предложено адаптированное к особенностям официального и неофициального толкования интегративное определение понятия «акт толкования норм права» – это результат интеллектуально-волевой деятельности субъекта толкования, направленный на разъяснение

действительного смысла нормы права третьим лицам для обеспечения единства в правильном понимании и реализации действующих норм права.

Проанализирована структура актов толкования норм права. Обосновано, что под структурой акта толкования норм права целесообразно понимать его строение, т. е. расположение основных элементов и связей, обеспечивающих сохранение его (акта) необходимых свойств и функций при воздействии на него различных внутренних и внешних, объективных и субъективных факторов правовой действительности.

Охарактеризованы виды актов толкования норм права с выделением новых критериев классификации. Отмечено, что различные виды актов толкования объединяет то, что они не имеют целью создания новых правовых норм, их задача – логическое развитие, уточнение и конкретизация действующего права для его эффективной реализации.

Исследован процесс обнародования актов толкования норм права, под которым следует понимать доведение его текста до всеобщего сведения разными (официальными и неофициальными) способами, например: специальные печатные издания, средства массовой информации, официальные сайты соответствующих государственных органов, объявления акта заинтересованным субъектам и т. д.

Выявлены особенности действия актов толкования норм права во времени, в пространстве и по кругу лиц. Действие акта толкования во времени можно рассматривать как регулирование общественных отношений растолкованным нормативно-правовым актом с учетом интерпретационных положений соответствующего акта толкования в определенный период времени. Пространственное (территориальное) действие актов толкования норм права характеризуется объемом пространства, в пределах которого на соответствующих субъектов права распространяется формальная обязательность интерпретируемых нормативно-правовых актов. Действие актов толкования норм права по кругу лиц определяется тем, на каких именно субъектов права распространяется формальная обязательность юридических норм, содержание которых объяснено в интерпретационных актах.

Раскрыто место и роль актов толкования норм права в правовой деятельности и регулировании общественных отношений. Доказано, что исследование актов толкования норм права является составной частью общей проблемы совершенствования законодательства и повышения эффективности его реализации.

Выделены и проанализированы факторы, обуславливающие необходимость актов толкования норм права в современном Украинском государстве. Отмечено, что анализ этих факторов позволяет выявить основные перспективные направления развития и совершенствования правовой системы на современном этапе.

Освещены проблемные аспекты обеспечения эффективности актов толкования норм права. Отмечено, что при комплексной оценке эффективности интерпретационного акта и его последствий нужно изучать не только его формальную (юридическую) эффективность, но и экономичность, полезность, истинность, социальную ценность и другие характеристики акта, что, без сомнения, будет способствовать повышению уровня правового регулирования общественных отношений.

Ключевые слова: толкование норм права, акты толкования норм права, юридическая природа актов толкования норм права, действие актов толкования норм права, необходимость актов толкования норм права, эффективность актов толкования норм права.

SUMMARY

Lepish N. Ya. Acts of Interpretation of Rules of Law: the Issue of Theory and Practice. – Printed as manuscript.

The thesis for the scientific degree of Candidate of Law in speciality 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and legal doctrines. – Ivan Franko Lviv National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2014.

The legal nature of the acts of interpretation of rules of law is comprehensively analyzed at the general-theoretical and applied levels and possibilities for the further use of scientific results in the legal activity are outlined in the dissertation.

The methodological principles of the theory research of the interpretation of rules of law are formulated. The general-theoretical characteristic of the interpretation of rules of law is carried out. The content, features and functions of acts of interpretation of rules of law are analyzed. The structure of acts of interpretation of rules of law is analyzed. The types of acts of interpretation of rules of law with new distinguished criteria for the classification are described. The procedure of promulgation of acts of interpretation of rules of law is studied. Operation peculiarities of acts of interpretation of rules of law in time, in space and a circle of people are revealed. The place and role of acts of interpretation of rules of law in the legal activity and the regulation of social relations are determined. Factors predetermining the necessity of acts of interpretation of rules of law in the modern Ukrainian State are outlined and analyzed. Problematic aspects of ensuring the effectiveness of acts of interpretation of rules of law are elucidated.

Key words: interpretation of rules of law, acts of interpretation of rules of law, legal nature of acts of interpretation of rules of law, operation of acts of interpretation of rules of law, necessity of acts of interpretation of rules of law, effectiveness of acts of interpretation of rules of law.

Підписано до друку 25.04.2014. Формат 60×84/16.

Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.

Зам. № 55. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»

Реєстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.

вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007

тел.: (032) 225-60-14, (032) 261-24-15

e-mail: pais@mail.lviv.ua; <http://www.pais.com.ua>